

Како доћи до квалитетног богословског образовања?
Сагледајмо проблеме и што пре кренимо да их решавамо

Св. Василије Велики, мозаик из Цркве Св. Софије у Кијеву, 11. век (извор: Православие.ру)

Проблеми савременог богословског образовања

Проф. др Родољуб Кубаић,

Продекан за науку на Православном богословском факултету Универзитета у Београду

„Ми морамо да се дружимо са песницима, списатељима, беседницима и свим људима који нам могу рећи нешто корисно за нашу бригу о души.“

Свети Василије Велики, *Беседа младима о користи од јелинских списа*

Свима је добро познато да образовање, тј. ученост и знање играју веома важну улогу у свакој друштвеној заједници. Успех неког друштва непосредно је зависан од квалитета образовања. Све велике културе своју су моћ заснивале на образовању. Неки народи, чак и када су војно и економски били слабији од противника, побеђивали су на културно-интелектуалном плану као нпр. стари Јелини Римљане. Иако су Римљани војно поразили Јелине, ови су их надвладали на пољу духа – културно су их окупирали. Кроз историју се вишеструко показало да је ученост кључ успеха како у смислу креативног изналажења идеја, тако и њиховог даљег преношења. Дobar пример тога су већ помињани Јелини, утемељивачи велике културе која се раширила над највећим делом античког света, а своје изданке пустила све до данас. Западни свет је такође доживео свој интелектуални, економски и политички процват управо захваљујући универзитетима и знању које је на њима стицано. Важност образовања као духовне моћи, којом се човек као појединац и друштво у целини уздижу изнад примитивизма и заосталости, неспоран је и универзалан феномен.

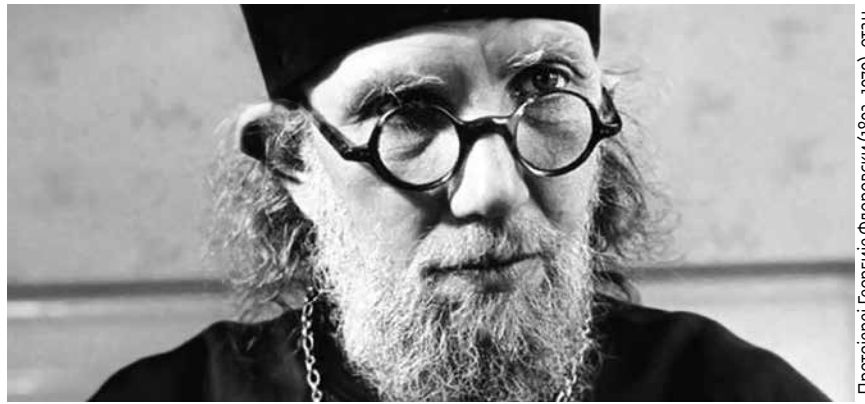
Респект према знању и учености био је присутан већ код раних хришћана. Додуше, на почетку је Еванђеље проповедано нижим слојевима друштва. Међутим, како се временом долазило у све јачи додир са јелинским културом, показала се потреба да се хришћанске Истине вере проповедају у једној вишој форми, а не само „језиком рибара“. Дobar пример је и апостол Павле, који је био образованији од осталих апостола. Стога и не чуди његов мисионарски успех. Значај образовања за хришћане види се у томе што је већ у 2. веку настала хришћанска богословска школа у Александрији, чувени *Дигаскалион*. У њему су временом предавали Св. Пантен, Ориген, Климент, Дионисије Александријски и Дидим Слепи. Поред изучавања Светог Писма, студенти су добијали и знања из других тада важних области, као што су реторика, класична литература и философија. Евсевије Кесаријски извештава да је Ориген даровите ученике „уводио у философске дисциплине, предавао им аритметику, геометрију и друге предмете, а такође их је упознавао и са философским теоријама“ (ЦИ, 6, 18, 3–4). Убрзо су настале и друге хришћанске школе чији је циљ био образовање младих хришћанских проповедника, управо стога да би могли да се сучељавају са тадашњим интелектуалним изазовима какви су били неоплатонизам и стоицизам. Занимљиво је и то да су хришћани своје школе саображавали јелинским. Тако је поменути *Дигаскалион* био урађен према класичном

→

јелинском моделу, што је већ урадио Св. Пантен – оснивач школе.

Поред тога што су оснивали сопствене школе, још је упадљивије да су се истакнути хришћански теолози и проповедници образовали у јелинским училиштима. Тако је Св. Василије Велики студирао у Кесарији, док је у Константинопољу био ученик чувеног професора реторике Ливанија. Потом је и на Атинском универзитету студирао књижевност, реторику и философију код професора Проересија и Имерија. Сличне путеве образовања пролазили су и други велики теолози древне Цркве. Григорије Богослов је студирао у Кесарији Кападокијској, Кесарији Палестинској, Александрији и Атени – у оно доба најзначајнијим центрима класичног образовања. Јован Златоусти је у Антиохији код Андрагатија изучавао философију, а код Ливанија реторику. У антиохијском *Аскешириону* учио је егзегезу код Диодора. Занимљиво је да је Св. Василије своје ученике исто слао код ретора Ливанија да би их овај, с једне стране, подучавао беседништву, а с друге, ништа мање важне, да би им пружао отпор у њиховим хришћанским уверењима. Такође су многи хришћански егзегети учили у јелинским школама, где су тумачени Хомерови епови. Разлог је био да се обуче како би сличне методе могли употребљавати приликом тумачења Светог Писма. Црквени каноничари су студирали права у незнабожачким школама, управо зато што се у њима изучавао правни оквир у којем је живео тадашњи свет. Мисионарски успех античког хришћанства незамислив је без учености и знања. Иако је значај и духовни ауторитет многих светаца који нису били посебно образовани (као нпр. Св. Никола) огроман, ипак су путеве црквеног живота и догматске формулације вере одредили образовани и учени Оци, као што су нпр. Св. Иринеј Лионски, Св. Атанасије Велики, Кападокијски Оци, Св. Јован Златоуст, Св. Кирил Александриј-

Протојереј Георгије Флоровски (1893–1979), отац неопатристичке синтезе (фото: nasledjeotaca.org)

ски, Св. Максим Исповедник и други. Та историјска чињеница се не сме изгубити из вида.

Истовремено са значајем образовања и учености за Цркву, и улоге образовања у богословски формативном раздобљу живота Цркве, важно је обратити пажњу на још један феномен, а он се тиче актуелности и садржаја знања. Наиме, хришћански богослови су изучавали тада владајуће теорије, које су се тичале философије, астрономије, медицине, географије и осталих наука. Наглашавамо да су проучавали уверења и теорије које су *шлага* важиле. Управо у интеракцији са њима, настајали су хришћански теолошки искази. То се нарочито добро види у тумачењу *Шестогнева* Св. Василија. Он стварање света тумачи у оквирима тадашњих сазнања, тако да су његова физика, ботаника, географија и др. плод античке учености и виртуозног богословског промишљања. На Василијевом примеру се види колико су садржај знања и начини његовог стицања били у непосредној вези са тадашњим јелинским светом. Такође је занимљиво упоредити језик јелинских философа тога доба са језиком хришћанских богослова. Сличности у многим формулацијама су више него очигледне. Стога су хришћански теолози и били кадри да се ухвате у коштац са моћном јелинском културом, и да је временом „наткриле свештеним сводовима Цркве“. Наравно, садржај вере је био другачији, што хришћанство и чини посебним у односу на остатак света.

Ако ствари погледамо из савремене перспективе, добићемо једну у много чему супротну слику у односу на поменути период. Довољан је само летимичан поглед на концепт савременог богословског образовања да се увиде базични проблеми у којима се оно налази. Основни проблем је у томе што се теологија мање-више третира као самодоволна наука. То је својеврсни „*l'art pour l'art*“. Наиме, систем данашњег богословског образовања је затворен систем који нема никакву озбиљнију интеракцију са светом у којем живимо. Тако се нпр. у богословијама и на факултетима изучава Канонско право, где се студенти упознавају са многим канонима и уредбама, што само по себи није бесмислено. Али, проблем је у томе што млади теолози немају могућност да се упознају са савременим концептом права. Теме као што су Декларација о људским правима и, уопште, правно устројство земље остају непознате. Ми немамо дидактичког простора у којем би млади теолози научили нешто више о томе шта је нпр. парламентарна демократија или либерални капитализам, а управо то је друштвени оквир у којем живимо. Слично се дешава и у другим областима. Тако нпр. савремени трендови у уметности или информатичкој технологији представљају теме којих се ми у оквиру школског курикулума не дотичемо. Примера ради, ако бисмо извршили анкету међу нашим младим богословима са питањем шта је то постмодерна, резултат би био поражавајући у смислу њи-

хове необавештености (што могу као професор лично да посведочим). То се нарочито односи на студенте који су завршили средњу богословску школу. У поређењу са ранијим Оцима, то би изгледало као да нпр. Кападокијци нису знали шта је неоплатонизам. С друге стране, читав образовни систем је оптерећен многим помоћним дисциплинама које га чине прегломазним, тако да све то студентима непотребно црпе велику енергију, а при томе се премало дотиче света у којем живе.

Ништа мањи проблем је и то што се теологија готово искључиво бави сопственом прошлошћу. Као да смо прикљештени стегамa прошлости. Наравно да изучавање сопственог предања и те како има смисла. Међутим, то бављење прошлошћу, како се оно спроводи у нашим богословским школама, више је прикупљање информација него херменеутички профилисано сагледавање важних богословских питања и покушај да се у духу предања данас промишља теологија. Преокупираност искључиво собом и сопственом прошлошћу, у овом контексту, представља непотребан баласт. Овим треба да се баве стручњаци за одређене области. Уместо да се усмеримо на свет у којем живимо и уђемо у креативну интеракцију са владајућим уверењима и трендовима, и из те перспективе осмишљавамо теологију и живот Цркве, ми остајемо заробљени у далекој прошлости коју углавном *некришћички идеализујемо*. Макако звучало, ми у основи не гајимо светоотачки и предањски дух, него неке новије концепције присутне на Западу у последњих неколико векова, нарочито код римокатолика. Поступајући овако, ми смо се затворили и постали свет за себе: имамо хришћанску етику, хришћанску антропологију, хришћанску социологију, хришћанску комунологију итд. Наравно да су поменуте дисциплине важне и заслужују да буду изучаване, али овде је симптоматичан придев *хришћански*, јер указује на

паралелну стварност у којој се налазимо. То је довело до тога да се богослови баве собом и обраћају само једни другима, док је теолошки језик постао својеврстан стручни социолект. Теолошки језик има врло слабу конекцију са другим наукама и сферама људског духа. Стога и не чуди што богословске дискусије углавном и остају унутар кругова стручно иницираних теолога.

Наравно да овакво стање ствари није производ немарности или недостатка способности просветних радника. Да јесте, такав проблем би се релативно лако превазишао. Међутим, црквено школство није издвојено из нашег општег миљеа. Црквени образовни систем пројављује дубоке структуре тренутног унутарцрквеног живота и наше колективне свести. У сопственој самодовољности, ми у Цркви се дистанцирамо од света, али не у оном библијско-светоотачком смислу – „у свету, али не од света“, него у смислу нашег одсуства из света као проповедника Еванђеља. Да бисмо свету проповедали и сведочили Христа, морамо као и Свети Оци познавати овај свет. Ухватити се у коштац са њим. То значи кретати се у свету савремених идеја, да бисмо их могли добро сагледати и покушати им дати хришћанску димензију. Морамо схватити изазове савремене демократије, либералног капитализма, информационих технологија, савременог маркетинга, и уопште постојећих трендова од уметности до пословне етике. То је могуће само ако почнемо озбиљније да изучавамо савремене друштвене феномене, као што су то и Оци радили у своје доба. Чувена крилатица Георгија Флоровског „напред к Оцима“, у овом контексту значи повратак отачком образовном *моделу*, а не *добу* у којем су живели. С друге стране, такав приступ претпоставља да говоримо језиком који свако разуме. Наравно, питање језика је комплексно и захтева посебну елаборацију. Разумљив језик значи темељније преосми-

шљавање теологије, а не тек спољашњу декорацију. Данас је готово незамисливо да се у неком популарном часопису (нпр. *Нин*, *Време*) појави текст са теолошком темом и да изазове озбиљније и шире интересовање, што је врло индикативно јер показује колико је савремена теологија далеко од реалног света. А то није само језик. Проблеми су знатно дубљи...

Наше средње богословске школе и факултети, чак и као део универзитета, још увек делују као специфична и издвојена образовна средина. Такав приступ нормалан је за струковне школе и факултете који се заснивају на уско стручном образовању. Међутим, теологија не може бити еснафска ствар (што тренутно јесте), него наука која повезује широку лепезу људског духа и даје одговоре, или бар одговорна промишљања, на питања из различитих области: економских, политичких, социолошких, космолошких, философских итд. Ми смо у том смислу специфични у односу на велику већину других школа. Зато, да бисмо могли да се темељније упознамо са важним питањима данашњице, нужно је да у наш образовни систем уведемо дисциплине које се баве таквим питањима. Што се тиче средњег богословског образовања, то би се могло реализовати преко хришћанских гимназија, које би могле бити различито профилисане. На факултетима је то могуће прављењем студијских програма који би омогућили такву врсту образовања и развијања критичке свести. Такође, то је оствариво појачавањем сарадње са другим факултетима у смислу отварања могућности да одређене дисциплине студенти теологије изучавају на тим матичним факултетима, што је и најприродније. Свакако, постоји још начина да се дође до квалитетног богословског образовања. Међутим, у овом тренутку је најважније да сагледамо проблеме и што пре кренемо да их решавамо, јер постојећи систем није добар нити обећавајући. Напротив. ■■

